

ВІДГУК

**про дисертаційну роботу Ірини Ігорівни Садової
«Тенденції розвитку інклюзії у закладах
загальної середньої освіти України»,
що представлена на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук за спеціальністю
13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки»**

Актуальність теми дослідження. Активізація державної політики щодо освіти дітей з особливими освітніми потребами (далі – ООП) зумовлена необхідністю зміни ставлення суспільства до таких дітей як до повноправних членів соціуму через подолання традиційно усталеного й упередженого оцінювання названої категорії осіб.

Розвиток держави за принципами гуманізму, поважного ставлення до всіх членів суспільства залежить від здатності закладів загальної середньої освіти створювати безпечне освітнє середовище, у якому відмінність слугує чинником розвитку. Численні перешкоди, відсутність дієвих механізмів, що гальмують виконання задекларованих державою зобов'язань, створюють соціальне напруження й породжують зневіру до політики інклюзивної освіти. Критичного осмислення потребують суперечності в розвитку інклюзивної освіти в Україні: між наявністю успішного досвіду впровадження інклюзії за кордоном і недостатньо цілісним науково-теоретичним осмисленням зарубіжних інклюзивних практик в українській педагогіці; збільшенням кількості дітей з ООП у закладах загальної середньої освіти та неготовністю закладів освіти забезпечити особливі освітні потреби всіх дітей, що детерміноване реальними соціально-економічними умовами в країні; соціальним запитом держави на підготовку педагогічних працівників до роботи в умовах освітньої інклюзії та недостатньою готовністю педагогічних закладів вищої освіти забезпечити ефективну реалізацію цього процесу.

Необхідність розв'язання окреслених суперечностей потребує розроблення цілісного наукового підходу до проблем освітньої інклюзії, що прогнозує критичний аналіз реалій вітчизняної школи. З огляду на потребу вітчизняної науки й практики в забезпеченні позитивної динаміки інклюзивної освіти, узгодженості інклюзивного освітнього середовища й технологій навчання з особливими потребами кожної дитини, у зміні освітньо-професійних програм фахової підготовки майбутніх учителів щодо організації інклюзивного освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти, у підвищенні кваліфікації педагогів-практиків, констатуємо, що актуальність теми дисертаційної роботи Садової Ірини Ігорівни є беззаперечною.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації І. І. Садової пов'язана з науковим напрямом кафедри педагогіки і методики початкової освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, є важливим складником комплексної наукової проблеми «Стратегії формування професійних компетентностей майбутнього вчителя початкової школи в умовах модернізації педагогічної освіти України з урахуванням світових освітніх тенденцій» (реєстраційний номер 0116U003831). Тема затверджена на засіданні вченої ради Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (протокол № 4 від 22 березня 2016 р.), уточнена на засіданні вченої ради Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (протокол № 4 від 21 березня 2019 р.), узгоджена на засіданні Міжвідомчої ради з координації досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології (протокол № 1 від 28 січня 2020 р.).

Дисертація презентує низку суттєвих наукових результатів і нових фактів. Зокрема, у роботі виокремлено й обґрунтовано провідні тенденції розвитку інклюзії в закладах загальної середньої освіти України на методологічному, теоретичному й організаційно-методичному рівнях, з'ясовано основні передумови її становлення; систематизовано напрями реалізації тенденцій на структурно-інституційному, державно-територіальному, організаційно-управлінському, навчально-методичному рівнях; уточнено зміст

ключових понять «інклюзивна освіта», «готовність педагога до інклюзивної освіти», «інклюзивна компетентність» у руслі вітчизняних і зарубіжних досліджень, запропоновано авторську інтерпретацію; схарактеризовано історико-теоретичні детермінанти, виокремлено періоди зародження, становлення й розвитку систем і моделей навчання дітей з особливими освітніми потребами в Україні та за кордоном; обґрунтовано організаційно-методичні засади освітньої інклюзії в закладах загальної середньої освіти України; розроблено модель системи формування готовності педагогічного працівника до роботи в умовах освітньої інклюзії в закладі загальної середньої освіти, описано шляхи її реалізації на концептуальному (методологічні підходи, принципи); змістовому (фундаментальна, прикладна й методична підготовка; методологічні, теоретичні, практико-технологічні знання; проектувальні, гностичні, організаційні, комунікативні, контрольно-оцінювальні вміння); процесуальному (етапи, форми, методи, технології, засоби навчання); результативному рівнях (компоненти, критерії, показники, рівні готовності).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Аналіз змісту дисертації й публікацій І. І. Садової вможливорює висновок про логічність і структурованість роботи, обґрунтованість наукових положень та достовірність висновків і рекомендацій. Дисертація містить вступ, п'ять розділів, висновки до кожного розділу, ґрунтовні загальні висновки, список використаних джерел (509 найменувань, із яких 56 – іноземними мовами) та додатки (13 додатків на 106 сторінках). Основний зміст дисертації засвідчує здатність автора реалізувати творчий науковий пошук, демонструвати інноваційність у розв'язанні окреслених завдань, критичне мислення, що вможливило ефективне проектування дослідницької траєкторії.

Надійності й достовірності наукових результатів досягнуто завдяки комплексному підходу до добору широкого спектру загальнонаукових, спеціальних (педагогічних), історико-педагогічних методів дослідження. Вибір методів (пошуково-бібліографічний, контент-аналіз, історико-порівняльний,

історико-соціологічний, персоналістично-біографічний, емпіричні методи, метод моделювання, метод теоретичного узагальнення) доцільний, оскільки забезпечує високу якість студії та наукову культуру автора.

Ґрунтовним вважаємо аналіз понятійно-категорійного апарату. На основі порівняння різних наукових підходів до освітньої інклюзії авторка виокремлює наявні трактування основних термінів у дослідницькій площині («інклюзія», «інтеграція», «мейнстрімінг», «сегрегація», «ексклюзія» та ін.). У роботі наголошено на ідеологічній цінності терміна «особливі освітні потреби», поява якого маркує трансформаційні процеси в суспільстві, спонукаючи до мислення категоріями толерантності, прийняття, рівності, відкритості. Рефлексія різних підходів до витлумачення «інклюзивної освіти» послугувала підставою для формулювання авторського визначення. Унікальність і новизна дефініції підтверджені її багатоаспектністю, що характеризує концепт як соціально-педагогічний феномен, процес та результат.

Методологія дослідження базована на основних положеннях сучасної філософії освіти, законах інноваційного розвитку соціально-педагогічних систем в умовах реформування освітньої галузі; теорії єдності навчання, виховання й розвитку особистості; положенні про особистісний і професійний розвиток суб'єктів педагогічної взаємодії тощо; концепції розвитку інклюзивної освіти та прав людини на її здобуття; основних положеннях організації інклюзивного освітнього процесу у вітчизняних ЗЗСО; положеннях педагогіки й психології про роль інклюзивної освіти та особливості навчання для дітей з ООП.

Методологічне підґрунтя дисертації становлять такі взаємозумовлені підходи: системний, синергетичний, антропологічний, аксіологічний, особистісно орієнтований, суб'єкт-суб'єктний, компетентнісний, середовищний. Результативності дослідження досягнуто завдяки неухильному дотриманню принципів дитиноцентризму, гуманізації й демократизації інклюзивного освітнього процесу; соціальної зумовленості, цілісності та наступності інклюзивної освіти; науковості, історизму, об'єктивності, взаємозв'язку

традиційного й інноваційного; актуальності, системності, ефективності інклюзивного навчання.

Наукове зацікавлення становить концепція дослідження, що ґрунтована на основних положеннях філософії освіти, психології й педагогіки, а також на закономірностях і принципах організації освітнього процесу в ЗЗСО, що на методологічному, теоретичному й організаційно-методичному рівнях детермінують концептуальні засади розвитку освітньої інклюзії в умовах реформування вітчизняної освіти.

Провідна концептуальна ідея роботи – з'ясування феноменологічної сутності інклюзивної освіти як складної історико-педагогічної, теоретико-методологічної, науково-методичної проблеми в контексті суспільно-політичних, соціально-економічних, культурно-освітніх детермінант. Ірина Ігорівна наголошує на багатовимірності інклюзивної освіти як теоретичного конструкту педагогічної теорії й інклюзивної практики. Проведене дослідження вможливило виокремлення поетапного характеру включення осіб з ООП до загальноосвітнього простору, необхідність урахування організаційно-педагогічних можливостей та специфіки соціокультурних традицій вітчизняної освіти. Науковець акцентує на необхідності зміни традиційного упередженого ставлення суспільства до дітей з ООП як на домінантній умові успішної інклюзивної практики.

Значущими є отримані впродовж дослідження дані, висловлені концептуальні ідеї, систематизовані наукові положення й рекомендації, що сприятимуть розвитку освітньої інклюзії в умовах реформування системи української освіти, забезпечать окреслення перспективних напрямів подальших наукових студій у цій галузі.

Високий рівень творчого, наукового мислення й наполегливість дисертантки підтверджені високим рівнем апробації результатів дослідження, що засвідчує участь дисертантки в 19 міжнародних, 3 усеукраїнських та двох регіональних науково-практичних конференціях. Аналіз публікацій І. І. Садової демонструє високий науковий потенціал, що виявляється в якісних і кількісних

показниках опублікування результатів пошуку. Зазначимо, що основні положення й результати дисертації представлено в 62 публікаціях (із них 49 одноосібних), серед яких: 1 монографія, 23 статті в наукових фахових виданнях України, 1 стаття у виданні, що індексоване в міжнародній наукометричній базі «Web of Science», 5 статей у закордонних наукових періодичних виданнях, 25 публікацій у збірниках наукових праць, колективних монографіях, збірниках наукових конференцій, 2 підручники, 5 навчальних і навчально-методичних посібників.

Зміст автореферату повністю узгоджений із текстом дисертації, у ньому повною мірою схарактеризовано хід та основні результати дослідження.

Значення для науки і практики результатів, одержаних автором. Суттєвим науковим здобутком є систематизовані й дидактично інтерпретовані результати дослідження у вигляді теоретичних положень, висновків і рекомендацій, що вможливають підвищення ефективності організації вітчизняної інклюзивної освіти в ЗЗСО.

Необхідно наголосити на практичному значенні наукових здобутків І. І. Садової. Опрацювання широкої джерельної бази дало змогу розробити два навчально-методичні комплекси дисциплін «Інклюзивна освіта», «Основи дефектології та інклюзивної освіти». У практику професійної підготовки майбутніх учителів упроваджено підручник «Основи дефектології та інклюзивної освіти», навчальний посібник «Інклюзивна освіта». Для організації та проведення курсів підвищення кваліфікації вчителів ЗЗСО різних типів і форм власності розроблено освітню програму «Педагогічні технології навчання учнів з особливими освітніми потребами в початковій школі».

Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації. Матеріали дослідження можуть бути використані в системі підвищення кваліфікації педагогічних працівників для вдосконалення науково-методичного забезпечення й проведення подальших наукових розвідок з інклюзивної освіти. Отримані впродовж дослідження відомості, фактологічні дані, науково-методичні матеріали, узагальнені й систематизовані положення осучаснюють

рівень вітчизняної науки та практики, сприяють підготовці наукових праць теоретико-методологічного й методичного характеру.

Висновки й рекомендації дисертації можуть бути використані викладачами та керівниками педагогічних закладів вищої освіти в проектуванні освітнього процесу з інклюзивної підготовки вчителів різних спеціальностей.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. Попри позитивне оцінювання праці, наукове й практичне значення отриманих результатів, вважаємо за потрібне висловити деякі побажання дискусійно-рекомендаційного характеру, що вимагають уточнень.

1. З огляду на ретроспективну природу роботи, що прогнозує виокремлення тенденцій через аналіз історичного розвитку інклюзивної освіти в Україні, доцільно окреслити хронологічні межі цього історико-педагогічного дослідження.

2. Уважаємо, що більш докладного аналізу потребує базова категорія «тенденція». Доречно було б проаналізувати підходи вітчизняних і зарубіжних науковців до виокремлення тенденцій, залучити цей матеріал до окремого підрозділу про аналіз основних категорій дослідження.

3. У другому розділі представлено авторське бачення п'яти періодів сприйняття осіб із психофізичними порушеннями суспільством на глобальному рівні. Варто було б, на нашу думку, безпосередньо зосередитися на Україні, оскільки прагнення охопити такий широкий спектр і в часовому проміжку (IX – VIII ст. до н. е. – до нашого часу), і в географічному вимірі (Спарта, Афіни, Рим, Київська Русь, країни Європи) створює враження фрагментарності та вибіркості.

4. На нашу думку, було б логічно, щоб виокремлені періоди сприйняття суспільством осіб із психофізичними порушеннями корелювали з періодами розвитку моделей освіти дітей з ООП, оскільки ставлення суспільства відображене в забезпеченні необхідних умов. Значущості виокремленим періодам надали б тенденції, які варто удокладнити в межах диференційованих

періодів. Рекомендовано виокремити певні події, які слугували історичними віхами для маркування меж періодів.

5. У другому розділі, аналізуючи зарубіжний досвід забезпечення права на освіту дітей з особливими освітніми потребами, Ірина Ігорівна намагалася охопити дуже багато країн. Уважаємо, що робота лише виграла б, якби авторка зупинилася на досвіді США й кількох інших країн, яких називають лідерами в імплементації інклюзивних принципів та чий досвід є цінним для вітчизняної науки й практики. Такий підхід уможливив би уникнення оглядовості, допоміг би акцентувати більше уваги на важливих положеннях.

6. Доречно скоротити висновки до 1, 2, 4 розділів, акцентувати найсуттєвіші положення та уникнути повторів.

Висловлені зауваження, побажання й дискусійні питання не є принциповими, не зменшують загального позитивного враження від дисертаційної праці, яка має вагоме значення для розв'язання актуальних проблем сучасної педагогічної компаративістики.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК

1. Рецензована дисертація Садової Ірини Ігорівни на тему «Тенденції розвитку інклюзії у закладах загальної середньої освіти України» є самостійним, завершеним, цілісним дослідженням актуальної проблеми в галузі загальної педагогіки та історії педагогіки.

2. Результати дослідження засвідчують досягнення окресленої мети й доказове виконання сформульованих завдань. Основні положення та результати дисертаційної роботи представлено в 62 публікаціях (із них 49 одноосібних).

3. Основні положення дисертації є науково обґрунтованими. Зміст автореферату відображає структуру, основні положення, результати й висновки дисертації, що відповідає вимогам до докторських досліджень.

4. Дисертаційна робота, її актуальність, зміст, обсяг, наукова новизна, теоретичне та практичне значення, обґрунтованість наукових положень,

вірогідність висновків, використані методи, якість оформлення й повнота викладу узгоджені з вимогами МОН України (пп. 9, 10, 12, 13, 14) «Порядку присудження наукових ступенів», що затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 зі змінами.

5. Авторка дисертації Садова Ірина Ігорівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки».

Офіційний опонент –

доктор педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри педагогіки
дошкільної та початкової освіти
Мукачівського державного університету

Т. І. Бондар

Підпис Т. І. Бондар засвідчую

Перший проректор
Мукачівського державного університету,
доктор економічних наук, професор

В. В. Гоблик